

„...testben, lélekben tisztán...” A test(részek) kontingenciái és értékállapotaik Füst Milán költői nyelvében¹

1. A Füst Milán-i költői nyelv számos helyen használja a *lélek*, a *szellem* szavakat, illetőleg szinonimáikat. Ezeket (monografikusan) bemutattam – Büky 1989: 94–123, 211; Büky 1998 – föltárva a költői világban betöltött szerepüket. Az emberi test élettanilag is, jelképesen is fontos része a szív. A *szív* főnév Füst Milán költői nyelvében – a versek számához képest – meglehetősen nagy számban (131 adata van) és sok jelentésben fordul elő (l. Büky 1989: 31–74). Az e testrészt jelentő szó, az imént említett *lélekkel* együtt fontos része a költő képalkotási rendszerének, a költő lírájában ábrázolt tárgyiasságok megjelenítésének (l. Büky 1989: 211–3), ezek a megjelenítés(ek) a költői világ értékállapotait (is) közli(k) az olvasóval.

A Füst Milán-i líra mintegy százhatvan versből áll, ezeknek egy részét többször átírta, némelyik csupán naplóból (FTn. I–II.) ismeretes. Némileg meglepő az emberi testet és testrészeket jelentő szavak viszonylagosan nagy száma, és még inkább méltó a figyelemre, hogy e szavak szemantikai mezője csaknem lefedi a testet mint olyat: *agy, ágyék, ajak, áll* (fn), *állkapocs, arc, bőr, csont, fül, fej, fog, has, homlok, kar, kéz, láb, lábujjhegy, mell* (‘mellkas’, ‘emlő’), *nyak, nyelv, száj, szív* (fn), *szem, talp, test, tüdő, törzs, ujj, váll, velő*. – Egyszer meghatározhatatlan jelentésű körülírásban is fordul elő testrész: „S amíg sok rémeset hadart [a démon], mit rég tudok, | Oly testrészét mutatta, mely már ki sem mondható [...] (A részeg kalmár – Ny. 1911. I, 175). A testrésznevek (továbbá a rokonságnevek, a színnevek, a csillagnevek stb.) a Jost Triertől származó mezőelmélet kedvelt vizsgálati anyaga, Trier (1931) szerint a fogalmi mező révén van a szavaknak jelentése, amelyet a kölcsönös összefüggés eredményez. Ám a testrésznevek elnevezési rendje tág teret enged a szubjektív mérlegelésre a testrészek (a színek) egymással való érintkezése folytán (l. Károly 1970: 60–2). A szavak mezőösszefüggése a fogalmi szféra kapcsolataira terjed(het) ki, például: *asztal – szék; ágy – bútor* (Károly i. m. 60–1; a Trier-féle fogalmimező-elmélet [Wortfeldtheorie] mi-benlétéről l. Terestyéni 1957: 299 skk., 1962: 179–80). A Füst Milán-i lírában ábrázolt objektív tárgyiasságok halmazában mindenestre az emberi test egészének és részeinek megnevezése nagy jelentésmezőjű, és ez nyilván a fogalmi szférába tartozó szókincs használatának a következménye, ugyanis a testhez vagy a testrészekhez a társadalmi tudat bizonyos tulajdonságokat kapcsol; ezektől a költő

¹ Előadásként elhangzott: *Test, lélek, szellemek* – Nemzetközi konferencia a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéke, az MTA Pécsi Bizottsága és a ISFNRR Relief Narratív Reaserch Network szervezésében, Pécs, 2012. május 18–20.

vagy nem független, vagy nem is képes az lenni, esetleg kihasználja a számára szükséges ilyenét lehetőségeket. Mennyiségi viszonyokra itt és most nem térhetek ki, jóllehet a *szív* főnév gyakoriságával szemben például a *velő* egy előfordulású (vö. Mistrík 1967: 463); ezek a viszonyok ugyan befolyásol(hat)ják a következtetéseket, hiszen a *szív* főnév kontingenciái nagyon megnövel(het)ik az együttlőfordulások jellemzőit. A dolgozatomban bemutatandó eseteire vonatkozó megfigyelési adatok alapján bizonyos megbízhatósággal következtetni lehet a költő nyelvhasználatának általánosságára matematikai statisztika nélkül is (vö. Vargha 2000: 13). A véletlenszerű ismétlődések bizonyos mennyiség után stíluselemnek, stílmának tarthatók a sztochasztikus stíluselmélet alapján (vö. Levý 1965; 1971). A jelen dolgozatban tárgyalt szavak előfordulásait nem mennyiségük jelzi, hanem éppenséggel kontingenciáik.

A következőkben – az általam említett értékállapotnak újabb vizsgálati lehetősége gyanánt – a Füst Milán-i költői nyelvben szereplő, az emberi testet, illetőleg egyes részeit jelentő szavak közül most csupán néhányat földolgozva kísérlelem megmutatni, hogy milyen szellemi, lelkiállapotok, jellemzők (attribútumok) jelennek meg a testtel (testrészekkel) kapcsolatban, és ezek milyen, nyelvi megformálás nélküli (implicit) információkat tartalmaznak. A vizsgálat módszere a tartalomelemzéssel rokon (Antal 1976; Krippendorff 1995). A testet vagy testrészt jelentő szavakhoz tartozó kontingenciák végül ÉRTÉKES és ÉRTÉKTELEN csoportokba helyezhetők el, ezáltal megmutatkoz(hat)ik a költőnek a testről mint az ember fizikai entitásáról való fölfogásának alaptulajdonsága.

2.1. A *test* főnév előfordulásának adatai a megfelelő ÉrtSz.-beli jelentésleírásokhoz kapcsolható jelentésekkel – a szótár 1., 2. és 4. jelentésleírása szerint – három csoportba oszthatók. A költői szövegben { }-ben lévő és a *test*tel kapcsolatos együttlőfordulások (kontingenciák) nem szóelőfordulásként, hanem fogalomként értendők.

„1. Vmely élőlénynek, főleg az embernek a szervezete, a maga anyagi mivoltában, külső fizikai formájában. ||a. Ugyanez a fej kivételével (a fejjel, ill. az arccal szembeállítva) ||b. (*nép*) (Emberi, ritkábban állati) holttest.”

Ó Uram, engem bántanak – – –
Csendes vagyok, félek, kis helyre, sarokba meghúzódok
És utánam jönnek, üszkösbotokkal szurkálnak szörnyű módon,
{Fázékony} *testemmel* jeges vízbe rántanak – – – (Zsoltár – Ny. 1909. I, 417.)

Ó játékos ujjaid, ó finom szíved: picinyke serleg,
Ó lány ágyékos s langyos, édes, leglányabb hasad,
Ó fénylő fogad: lány, olvadó száj csiszolt, édes műszere.
S finom ereid: kék, {felejthetetlen hímzés} {drága} *testeden*,
S ó finom belső szerveidnek egész ékes bársony-tokja te!! (A nő dicsérete – Ny. 1910. I, 158.)

[...] Hogy síma, szép kabáton s bőrömön és lány fehéreműben
Mégfürdő {síkos} *testemen* nem lesz majd földi pornak
Semmi, semmi csúf nyoma. (Kívánság – Ny. 1910. I, 159.)

Múljon a szerelem emléke, palotáé, ahol élt és cipruságé[,]
S vegye át {gyengéd} *testét*, elbágyadt szívét az alvó végtelen!
Lelke zengve változzék meg, *olvadjon* [F. M. kiemelése] a fénybe [...] (Epilogus:
O beata solitudo! | O sola beatitudo! – Ny. 1913. II, 104.)

Ó kettős szépség: {élet} és {halál}: – egy *testben* férfi-nő, – egymással várandósok [...] (Az elmúlás kórusa – Ny. 1921. I, 513.)

S lásd, – énekelni szeretne... feledvén {henye} *testét*,
Nyújtózva rongy *testtel* a végtelen semmi felé. (A többi mellett egy álló-csillagocska – Ny. 1925. I, 187.)

S lásd, – énekelni szeretne... feledvén [a kis álló-csillagocska] henye *testét*,
Nyújtózva {rongy} *testtel* a végtelen semmi felé. (A többi mellett egy álló-csillagocska – Ny. 1925. I, 187.)

Ó játékos ujjaid, ó finom szíved képzeletem könnyü serlege,
Ó lány ágyékok, álmatag vidék! és kies-ékes, leglágább hasad,
Ó fénylő fogaidnak fényes bujdosása lány és olvadó száj rejtekén
És ereidnek kék futása *tested* {habfehér terén}
S ó kényes, finom titkaidnak egész {ékes bársonytokja} te! (III. A nő dicsérete – FVálv. 107.)

„2. Az emberi szervezet élettani folyamatainak összessége <a lelki jelenségekkel szemben>. *Egy ~, egy lélek* [...]”

Sugárzó értelmes szem, {beteg} a *test*, ép a lélek,
amit a természet befejezett, az nem fájdalmas! (Óda egy öregemberhez – FTn. I, 17.)

Ó mikor lesz, hogy kezemben tiszta könyv
S *testben*, lélekben {tisztán}, miként a gyűrű,
Kilépek majd a napsütötte útra én [...] (Kívánság – Ny. 1910. I, 159.)

„4. (Fiz) A tér bizonyos részét betöltő anyaga, ill. anyagok tömege, halmazállapotra való tekintet nélkül.”

...Hallgass reám kemény magyar! – kívánom e mag elültetését s természetek behordását,
Semmi más! – S majd úgy mentek fel akkor célotok felé a túlsó oldalon...
Hol süt a nap: ...feltűnik majd a nap {aranyos} *teste*...
Azt akarom, hogy ez így legyen. (Óda Helikon magyarjaihoz! FÖv.⁴ 315–6.)

Az adatok csoportosítási lehetősége (klaszterezése) az attribútumok együttes előfordulásai alapján az alábbi.

Az ÉrtSz. 1. jelentéshez tartozó *test* főnév előfordulásainak konkordanciái a 'test' attribútumaival, illetőleg ezeknek levezetésével:

1. i. {Fázékony} *test[em-mel – Sg1]* ÉRTÉKTELENSÉG
1. ii. {gyengéd} *tes[té-t – Sg2]* [GYENGÉDSÉG ≈] ÉRTÉK
1. iii. *test[em – Sg1]* {haragos és ... Romboló erőknek} [HALÁL ≈] ÉRTÉKTELENSÉG
1. iiiii. {síkos} *test[em-en – Sg1]* [*síkos* 'sima; nem szennyes' →] [TISZTASÁG ≈] ÉRTÉK
1. v. *test[em-en – Sg1]* {földi pornak} [SZENNY ≈] ÉRTÉKTELENSÉG
1. vi. *test[-ed – Sg2]* {habfehér terén} [TISZTASÁG ≈] ÉRTÉK
1. vii. {felejtethetlen hímezés} *test[-ed-en – Sg2]* ÉRTÉK
1. viii. {felejtethetlen hímezés} {drága} *test[-ed-en – Sg2]* ÉRTÉK
1. viiiiii. **test[-ed Sg2]* {ékes bársonyokja} [bársonyok →] ÉRTÉK
1. x. {henye} *test[é-t Sg3]* ÉRTÉKTELENSÉG
1. xi. {rongy} *test[-tel Sg3]* ÉRTÉKTELENSÉG
1. xii. {élet} *test[ben – ø ~ általános]* [ÉLET ≈] ÉRTÉK
1. xiii. {halál} *test[ben – ø ~ általános]* [HALÁL ≈] ÉRTÉKTELENSÉG

A szövegmetsetben személyhez kapcsolódó vagy köthető *test* (ÉrtSz. 1.) szavak attribútumai az ÉRTÉK és az ÉRTÉKTELENSÉG főcsoportjába osztott rendje:

1. i.	Sg1	ÉRTÉKTELENSÉG
1. iii.		ÉRTÉKTELENSÉG
1. iiiii.		ÉRTÉK
1. v.		ÉRTÉKTELENSÉG
1. ii.	Sg2	ÉRTÉK
1. vi.		ÉRTÉK
1. vii.		ÉRTÉK
1. viii.		ÉRTÉK
1. viiiiii.		ÉRTÉK
1. x.	Sg3	ÉRTÉKTELENSÉG
1. xi.		ÉRTÉKTELENSÉG

A beszélő személyhez, a lírai énhez kapcsolódáshoz képest a második személlyel kapcsolatosan több az ÉRTÉK, de a személyhez nem kapcsolódó vagy nem köthető *test* (ÉrtSz. 1.) szavak attribútumai az érték és az értéktelenség főcsoportjába osztott rendje nem mutat különbséget:

1. xii. ÉRTÉK
1. xiii. ÉRTÉKTELENSÉG

A *test* (ÉrtSz. 1.) összes előfordulásához kapcsolva az attribútumokat megmutatkozott tehát, hogy az ÉRTÉK kontingenciák és az ÉRTÉKTELENSÉG együttjárók száma alig különböző, 7 : 6 az arányuk, tehát nincs különösebb értékkülönbség. Ugyanez látszik az érték kategóriákat az előfordulási helyekhez rendelve:

1. vii.
1. x.
1. viii	}	ÉRTÉK
1. i.
1. x.
1. xi.	}	ÉRTÉKTELENSÉG
1. iii.
1. xiii.	}	ÉRTÉKTELENSÉG
1. xii.		ÉRTÉK
1. iiiii.
1. vi.	}	ÉRTÉK
1. v.		ÉRTÉKTELENSÉG
1. ii.		ÉRTÉK

Az ÉrtSz. 2. jelentéshez tartozó *test* főnév előfordulásainak konkordanciái a 'test' attribútumaival:

2. i. *test*[*ben* – Sg1] {*tisztán*} ÉRTÉK
2. ii. {*beteg*} *test* [*ø* ~ általános] ÉRTÉKTELENSÉG

A *test* (ÉrtSz. 2.) összes előfordulásához kapcsolva az attribútumokat megmutatkozik, hogy az ÉRTÉK és az ÉRTÉKTELENSÉG kategóriák száma nem különbözik, 1 : 1 az arányuk. Ugyancsak ez a viszony a személyhez kötettségben is:

Sg1	2. i.	ÉRTÉK
ø	2. ii.	ÉRTÉKTELENSÉG

Az ÉrtSz. 4. jelentéshez tartozó *adat* – {*aranyos*} *test*[-*e* – Sg3] [’*arany színű*’ →] ÉRTÉKES – csupán a teljesség miatt említendő, minthogy a szövegmetset *test* szava

jelentése miatt nem tartható a vizsgálathoz. – Ugyancsak megjegyzendő, hogy Füst Milán költői nyelvében a *test* főnév hat származéka – *holttest*, *testrész* (kétszer, *testi* (kétszer), *testetlen* – terjedelmi korlát és a vizsgálat egyszerűsítése miatt kimarad.

A *test* főnév és az általa jelölt entitás végeredményben a mindenkori szöveg-helyzettől, a témától, a tárgykörtől függve hordoz vagy sem értéket (I. A nő di(~ i) csérete című vers szövegmetaszetei). A *test* mint olyan nagy megterheltségű szimbólum, I. Hoppál et al. 1990; Pál–Újvári 1997: *test/hús*, ennek következményeit a szöveghelyek elemzése tárhatja föl.

2.2. A *nyak* főnév jelentésleírása az ÉrtSz.-ban: „1. Az emberi v. az állati testnek a fejet a törzssel összekötő része.” A költő lírában előforduló adatok a kontingenciák megjelölésével az alábbiak:

i. S {csattogva} fénylő}, {szép} *nyaka* mellett: ök
Súgják meg titkom [...] (Régi dallam – Ny. 1920, 1124.)

ii. „Nagyot ugrani! Az élet árja
Habjai tornyosulván, elragad.”
Szóltál és {[nagyot] kortyantott} *nyakad*
S megdőlt szőke fejed, mint az anyaölbén [...] (Naenia – Ny. 1920, 1125.)
NB. A *kortyan* jelentése: „Egy kortyot iszik vmiből” (ÉrtSz.). A FVálv. 129., a FÖv. 141. és a FÖ.⁴ 95. lapokon *kortyintott* alak van; a *kortyint* igét I. ÚMTsz.

iii. Hajladoztam, mint szélben a fák,
{Nyújtottam} *nyakamat*, mint a {stucc-madár}, – sovány *nyakam*...
S nem tudtam, hová legyek a vágtyól és a fájdalomtól. (Barátaimhoz – Ny. 1928. I, 2.)

iiii. Hajladoztam, mint szélben a fák,
Nyújtottam *nyakamat*, mint a stucc-madár, – {sovány} *nyakam*...
S nem tudtam, hová legyek a vágtyól és a fájdalomtól. (Barátaimhoz – Ny. 1928. I, 2.)

v. Hej, veszélyes még az idő s a {lánykákknak} pajkos
Szél hulláma mossa {csiklándó} *nyakát!*... (Tavaszi dal, vándordal – Váln. 37.)
NB. FElelm. 54, FVálv. 124. és FÖv. 136. lapokon a *szeszélyes* melléknév szerepel.

vi. S egyszerre dobni a dárdát s úgy, hogy a {szörny} *nyaka*-{húsán} rengve megálljon... (Bukolika III. Tanító vers – Ny. 1910. I, 821–2.)

Az emberre vonatkoztatható attribútumok csoporteloszlása az állatra (vi.) vonatkozó *nyak* adatával:

i. a Sg3 {fénylő}, szép *nyaka*
i. b Sg3 {szép} *nyaka*
ii. Sg2 {kortyantott} *nyakad*

[SZÉPSÉG ≈] ÉRTÉK
[SZÉPSÉG ≈] ÉRTÉK
ÉRTÉKTELENSÉG

iii. Sg1 {Nyújtottam} <i>nyakam-at</i> , mint a {stucc-madár}	ÉRTÉK
iiii. Sg1 {sovány} <i>nyakam...</i>	[GYENGE ≈]
v. Pl3 {lánykáknak} {csiklándó} <i>nyaká-t</i>	ÉRTÉKTELENSÉG KELLEMESSÉG ≈] ÉRTÉK
vi. Sg3 {szörny} <i>nyaka-</i> {húsán}	[ZSÁKMÁNYÁLLAT ≈] ÉRTÉK

Megjegyzendő: a *kortyantott* (~ *kortyintott*) *nyakad* szerkezet ÉRTÉKTELENSÉG besorolását az indokolja, hogy, amint a ii. számú szövegmetaszetből is kitűnik, az öngyilkossághoz tartozik a kortyantás. – A iii. szövegmetaszet mutatja, hogy a fák hajladoznak a szélben, ám a struccmadárhoz hasonlóan viselkedő költői én (képletesen értve) nem hajol meg a külső erők hatására.

A minőség összesített rendje a *nyak* szó kontingenciái alapján a vi. szövegmetaszet állatra vonatkozó *nyak* testrésznevet elhagyva:

i. α	Sg3	ÉRTÉK
i. β	Sg3	ÉRTÉK
ii.	Sg2	ÉRTÉKTELENSÉG
iii.	Sg1	ÉRTÉK
iiii.	Sg1	ÉRTÉKTELENSÉG
v.	Pl3	ÉRTÉK
[vi.	Sg3	ÉRTÉK]

Az összes, személyhez kapcsolódó *nyak* előfordulás mellett az ÉRTÉK és az ÉRTÉKTELENSÉG kontingenciák aránya 4 : 2.

i. α, β	}	ÉRTÉK
iii.		
v.		
ii.	}	ÉRTÉKTELENSÉG
iiii.		

Az értékállapotok eloszlása azt mutatja, a költő a szokásos társításokkal él az általánosnak tartható tárgyköröknél (*csiklándó* ~ *szép* ~ *sovány nyak*), esetleg egzotikus tárgyi kapcsolattal (*strucc*).

2.3. A *kéz* főnév jelentéseit az ÉrtSz. szócikke nyolc jelentéscsoportba osztja, amelyekhez nem kevés mellékjelentés és sok állandósult szókapcsolat is tartozik (ÉrtSz. III, 924–8). Az 1. jelentés leírása: „Az ember két felső végtagjának, ill. ezek vmelyikének a csuklótól az ujjak hegyéig terjedő, fogásra alakult része, gyak. a ka-

rokkal együtt.” A 2. jelentés metonimikus: „(rendszer. tbsz.-ban) *(átv)* a munkát végző, dolgozó v. ált. a cselekvő személy.” Ez a szótár által is jelzett átvitt értelmű használat a költő nyelvében gyakorta megvan, ezért a vizsgálat egyszerűsítése céljából nem érdemes a konkordanciákat jelentéscsoportokra osztani. Az együttelőfordulások értékviszonyai voltaképp függetlenek a testrész → ember névcserétől. A kézhez mint olyanhoz számos szimbólum kapcsolódik (I. Pál–Újvári 1997: *test/hús*).

A grammatikai személyhez nem kapcsolódó *kéz* főnevek adatai:

- i. Hagyjatok meghalni engem,
Nem hallottatok esdeklő szavam,
nem fogtatók meg a fuldokló kezét
Ó {nem} vettétek *kézbe* {[haldokló szívem]} (Halotti zsoltár – Ny. 1913. I, 919)
[NB. *kézbe vesz* I. ÉrtSz.: *kéz* 3. (*átv.* is)].
- ii. S megdőlt szőke fejed, mint az anyaölbén,
Oly {lágyan} {simogatták} láthatatlan *kezek*. (Naenia – Ny. 1920, 1125.)
- iii. Tátong az űr eléd s az óra már közel...
S ó mégse sírj, – kitért két karja fénylik:
Anyád az ott, ki végre átölel...
- Mert maga ő az örök éjfél mélye...
Mert maga ő az örök feketeség...
- {Borító} *kéz!*... (Lelkek kórusa – Ny. 1922, 1321.)
- iiii. Hisz még annyi se voltam, – gyenge gyertyafény csak az arca előtt, pislákoló
lángomat a fuvalomtól
Egy {finom} *kéz* {óvta}... s már végem is van, nemsokára elmulok [...] – (Henrik
király! – Ny. 1933. II, 548.)
- v. [...] akik itt maradtak, élnek még, kik megküzdtek a vad lovakkal,
S most aléltan elhevernek s {női} *kéz*, vagy suttogás nem édesíti fáradt álmaik.
(Levél Oidiposz haláláról – Ny. 1934. I, 297.)
- vi. Hogy nincs mit félniök, mert {dúrva} *kezek* közt is lágymaradtam. (Levél
a rémületről – Ny. 1934. I, 299.)
- vii. Ó én völgyem, hegyem,
S ó én szép, barna feleségem,
S ó {lágym} {légi} *kéz*, mely {végigsimítottad} homlokomat [...] (Egy hellenista
arab költő búcsúverse FÖV. 91) – NB. ÉrtSz.: „*végigsimít* 2. (*ritk[a]*) ~ *v[ala]*
mit v[ala]min: ujját v. ujjait simító mozdulattal végighúzza *v[ala]min*. [...] *Végigsimította sovány, hegyes ujjait fehér homlokán*. MIKSZ.[ÁTH KÁLMÁN].”
L. az ige használatát *homlok* főnév adatainál is (2.4. rész: 1. v. PxSg1).

- viii. [...] konok nagyságokat térdre kényszerít
 És úgy {vezeti} *kézen* őket aztán, mint a {gyermeket}. (Óda egy elképzelt művészhez – FÖv. 102–3.)
- ix. S ha majd felérünk, ott Teréz
 Majd {megpihenünk}, meglásd, *kézbe* ' {kéz}... (A vagány esti éneke – FÖv. 163–4.)
- x. S ha majd felérünk, ott Teréz
 Majd megpihenünk, meglásd, {*kézbe*'} *kéz*... (A vagány esti éneke – FÖv. 163–4.)
- xi. [...] {Gyengéd} *kezek* nem építik újra
 A képzelet bedőlt kastélyait. (Hanyag ének – FTn. I, 273–4.)
- xii. [...] élte ajtaját
 egy síri szép [ti. nő],
 egy {síri} *kéz* bezárta mindörökre... (Vers prózában – FTn. I, 407–8.)
- xiii. Kinyújtod a két kezed.
 Láthatatlan *kéz* {vezet}.
 De segíts inkább a *kéznek*, amely megmarkolja szived s mosolyogva
 Csókold meg inkább. (Szirt – FTn. I, 441.)
- xiiii. Kinyújtod a két kezed.
 Láthatatlan *kéz* {vezet}.
 De segíts inkább a *kéznek*, amely {megmarkolja} szived s mosolyogva
 Csókold meg inkább. (Szirt – FTn. I, 441.)
- xv. Láttad a *kezet*?
 Ő az – ő!... – Milyen hiú!
 És engem is {eltemet}! (Látomás – FTn. I, 670.)
- xvi. Ott állsz majd sapkásan s megpofozva az {isteni} *kéztől*... ([Cím nélküli vers]
 – FTn. II, 316.)
- xvii. – úgy megrázom e világ alapjait akkor...
 Hogy nincs {az a *kéz* [= ti. 'ügyes kéz'}, amely összerakja megint ezernyi diribdarabokból! ([Cím nélküli vers] – FTn. II, 316.)
- xviii. – Mi megszülettünk s sorsunk titkát
 Elfodé valaki {könnyű} *kézzel*. ([Cím nélküli vers] – FTn. II, 637.)
- xiiii. [...] Mint a göndörfürtű kis fiúcska hajdan,
 Kit az {anyja} asszony*kézzel* {símogatni} kezd el... (Ülven ... – Váln. 50–1.)

xv. S hogy ez érdes világon símán és szabály szerint
 {Nem engedelmes} emberkéznek titkos öserő: rég jól tudom. (Szüretelők dala –
 Ny. 1910. I, 159.)

NB. A xiii. és a xv. szövegmetset összetett szóban tartalmazza a *kéz* főnevet, ennek azonban az értékvizsgálat szempontjából nincs jelentősége. – Ugyanakkor a *kézmozdulat* főnév (vö. ÉrtSz.) nem vonandó vizsgálatba: „Dühvel, ordítva rázza az öklét, hogy visszhangzik a vidék s furcsa *kézmozdulatokkal* örjögve hazudoz [...]” (Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo! – Ny. 1913. II, 104–5.)

A kontingenciák és értékállapotuk a következők:

i.	{nem} vették <i>kézbe</i> {[haldokló szívem]}	ÉRTÉKTELENSÉG
ii.	{lágyan} {simogatták} <i>kezek</i>	ÉRTÉK
iii.	{Borító} <i>kéz</i>	ÉRTÉK
iiii.	{finom} <i>kéz</i> {óvta}	ÉRTÉK
v.	{női} <i>kéz</i> {*édesít}	ÉRTÉK
vi.	{dúrva} <i>kezek</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
vii.	{lágý} {légi} <i>kéz</i> , mely {végigsimítottad}	ÉRTÉK
viii.	{vezeti} <i>kézen</i> , mint a {gyermeket}	ÉRTÉK
viii.	<i>kézbe</i> ’ {kéz}	ÉRTÉK
x.	{kézbe’} <i>kéz</i>	ÉRTÉK
xi.	{Gyengéd} <i>kezek</i>	ÉRTÉK
xii.	{síri} <i>kéz</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
xiii.	<i>kéz</i> {vezet}	ÉRTÉK
xiii.	<i>kéznek</i> , amely {megmarkolja szived}	ÉRTÉK
xv.	{eltemet} *a <i>kéz</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
xvi.	{isteni} <i>kéztől</i>	ÉRTÉK
xvii.	{az a [= ti. ’ügyes’]} <i>kéz</i>	ÉRTÉK
xviii.	{könnyű} <i>kézzel</i>	ÉRTÉK
xviii.	{anyja} asszonykézzel {simogatni} kezd el	ÉRTÉK
xx.	{Nem engedelmes} emberkéznek	ÉRTÉKTELENSÉG

Az ÉRTÉK 15 : 5 arányú többsége az *kéz* általános szimbolikájának (hatalom, igazságosztás, védelem stb. (I. Pál–Újvári 1997) következménye, jószerral csupán a *síri kéz* tartható egyedi felépítésűnek.

A költői énhöz kapcsolódó (egyres számú birtokos személyragos = PxSg1) *kéz* adatok és kontingenciáik az alábbiak:

i. PxSg1 Lám {szorgalmas} *kezem* dúsan munkálta meg a barna föld ölet [...] (Szüretelők dala – Ny. 1910. I, 159.)

ii. PxSg1 Ó mikor lesz, hogy *kezemben* {tisztá} könyv [...] (Kívánság – Ny. 1910. I, 159.)

- iii. PxSg1 [...] Elhagyom barátaimat, szerelmesem is s egy *igaz* [F. M. kiemelése] könyvvel a *kezemben* [...] (Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo – Ny. 1913. II, 104–5.)
- iiii. PxSg1 Lenni elhagyottan s olyan egyedül:
Hogyha {hideg} *kezemet* véletlen' megfogom
Megborzongok [...] (Az elhagyott vadász – Ny. 1913. II, 307.)
- v. PxSg1 *Kezemet* a {szívedre} tettem és azt mondtam neked: fiam, szegény vagyok! (Anya és fiú – Ny. 1925. III, 448–9.)
- vi. PxSg1 Ó mikor lesz, hogy *kezemben* tiszta könyv [...] (Kívánság – Ny. 1934. II, 62.)
- vii. PxSg1 Én más leheletét utálom s {[gyakorta] mosom} *kezeim* – – – (Zsoltár – Váln. 20.)
- viii. PxSg1 Elhagyom barátaimat, szerelmem is s *kezembe* véve {igaz} könyvedet
A nagy magánynak áldozom az életem! (Epilógus: O beata solitudo! O sola beatitudo! FVáln. 134–7.)
- viii. PxSg1 S hol a kín és hol az áldás, amelyet most hiába keresek eszelős utaimon, {görbe bottal} a *kezemben*? (Öregség – FÖv. 21–1.)
- x. PxSg1 És a lázadó {sirás} amelyben ön*kezemmel*,
– Mint egykor ama híres szenvedő, –
Szegény szemem kitépni úgy akartam [...] (Alkonyati számadás – FÖv. 166–7.)
- xi. PxSg1 Vagy azt hiszitek talán, hogy fehér lepelben s {fuvolával} a *kezemben* haladok majd át álmaidokon. (Cím nélküli vers – FTn. II, 340.)

A költői énhez kapcsolódó, egyes számú birtokos személyragos (PxSg1) *kéz* adatok és kontingenciáik a következők:

i. PxSg1	{szorgalmas} <i>kez[em]</i>	[SZORGALOM ≈] ÉRTÉK
ii. PxSg1	<i>kez[em-ben]</i> {tiszta} könyv	[TISZTASÁG ≈] ÉRTÉK
iii. PxSg1	<i>igaz</i> könyvvel a <i>kez[em-ben]</i>	[IGAZ ≈] ÉRTÉK
iiii. PxSg1	{hideg} <i>kez[em-et]</i> megfogom Megborzongok	[FÉLELEM ≈] ÉRTÉKTELENSÉG
v. PxSg1	<i>Kez[em-et]</i> a {szívedre} tettem	[ŐSZINTESÉG ≈] ÉRTÉK
vi. PxSg1	<i>kez[em-ben]</i> {tiszta} könyv	[TISZTASÁG ≈] ÉRTÉK
vii. PxSg1	{[gyakorta] mosom} <i>kez[ei-m]</i>	[TISZTASÁG ≈] ÉRTÉK
viii. PxSg1	<i>kez[em-be]</i> véve {igaz} könyvedet	[IGAZ ≈] ÉRTÉK
viii. PxSg1	{görbe bottal} a <i>kez[em-ben]</i>	[ROSSZ ≈] ÉRTÉKTELENSÉG

- x. PxSg1 {lázadó} {sírás} amelyben
önkez[em-mel] [ROSSZ LELKIÁLLAPOT ≈]
ÉRTÉKTELENSÉG
- xi. PxSg1 {fuvolóával} a kez[em-ben] ÉRTÉK

NB. Az i. és a vi. adatok az 1910-ben megjelent vers 1934. évi változatában azonosak. – Az v.-ben állandósult szókapcsolat a teljes kontingencia: „szívére teszi a kezét: «rendszeresküje, vallomása, szava őszinteségének bizonyításául»”, I. ÉrtSz. szívv 3.

A kétféle érték aránya 8 : 3, a költői én (átvitt értelemben mondva) legtöbbször értékeket vesz kézbe.

i.	PxSg1	}	ÉRTÉK
ii.	PxSg1		
iii.	PxSg1		
v.	PxSg1		
vi.	PxSg1		
vii.	PxSg1		
viii.	PxSg1		
xi.	PxSg1		
iiii.	PxSg1	}	ÉRTÉKTELENSÉG
viii.	PxSg1		
x.	Sg1		

Második személyhez kapcsolódó (egy- számú birtokos személyragos = PxSg2) kéz adatok és kontingenciáik az alábbiak:

- i. PxSg2 Minden él, csak én, csak én
Várom a sötétben {vezető} {jó} Kezed [...] (Halotti zsoltár – Ny. 1913. I, 919.)
- ii. PxSg2 S úgy {vezetne} kezedben, remegő {szeretettel}: vendégeként vissza magához,
Mint legdrágább látogatói: a téveteg szellemeket. (A mélyen alvó – Ny. 1924. I, 606.)
- iii. PxSg2 Úgy tartod két kezedben fejed, mint a {részegek}... a halál részegségét nem bírod? (Az igaztevőhöz! – Ny. 1934. I, 244.)
- iiii. PxSg2 [...] az nem lehet, hogy csakis sírni, átkozódni
S két kezed {tördelni} vagy az ég alatt... (Kívánság – Ny. 1934. II, 62) NB. „Kezét tördeli: izgalmában, kétségbeesésében egyik kezével a másikat [...] szorítja, hajlítgatja, nyomkodja” (ÉrtSz.: tördel).

- v. PxSg2 S látják-e hogy életet oszt fénylő melege szemeidnek:
Te csak derűsen mosolyogsz s elrévedve osztasz
S két {jó} *kezed* osztva mozog, mint a szorgalmas magvetőé [...] (Osvát Ernőhöz!
– Váln. 9.)
- vi. PxSg2 Látni és mondani: az Isten áldása Terajtd! S kérni:
Ne hagyja ellankadni soha {remekelő} *jobbkezedet!* (Óda Móricz Zsigmondhoz!
– Váln. 13–4.)
- vii. PxSg2 S míg a munkába merültél, {simogassa} ő a gyereked kezével
Az asztalon kinyújtott bal{*kezedet!*} (Óda Móricz Zsigmondhoz! – Váln. 13–4.)
- viii. PxSg2 És kiáltanék a mélyből, hogy megismerd szavam!...
S hogy {megismerjem} *kezed* elnehezült szívemen... (Zsoltár – FElm. 19–20.)
- viii. PxSg2 Vagy elfeledtél, nem szeretsz s már {jó} *kezed*
Elnehezült szívemre többé nem teszed? (Zsoltár – FVáln. 113–4.)
- x. PxSg2 ...Mi más valék, mint esengés? Hisz abból {gyúrt} *kezed* [...] (Zsoltár–
FVáln. 113–4.)
- xi. PxSg2 S a szívem is bucsút int. S akár a multakért, úgy zokog érted,
Máris felmérné, ami neki voltál – s úgy {vezetne} *kezeden*
Remegő szeretettel [...] (A mélyen alvó – FÖv. 43–4.)
- xii. PxSg2 S hogy *kezed* a {szivedre tetted},
Mert titkos mosolyát is észrevetted,
Ne mondd meg senkinek.” (Az egyik agg levele Zsuzsannához – FÖv. 59.)
- xiii. PxSg2 – S vaj’ emlékszel-e rá?
Hogy álmaidban {átölelte} két *kezed* egy öregember... (A Hetvenéveshez! – FÖv.⁴
152–3.)
- xiii. PxSg2 Isten a kincset csak próbakép
Tette {szegény} *kezedbe* [...] (Egy noteszből – FTn. I, 314.)
- xv. PxSg2 {Kinyújtod} a két *kezed*.
Láthatatlan kéz vezet.
De segíts inkább a kéznek, amely megmarkolja szived s mosolyogva
Csókold meg inkább. (Szirt – FTn. I, 441.)
- xvi. PxSg2 A te {szent} *kezedbe*... lehajtom fejem... ([Cím nélküli vers – FTn. II, 32.)
- xvii. PxSg2 [...] {Kicsiny} *kezedbe* se vennél egyet legalább? (Hull az aranyalma
– FTn. II, 194.)

Van egy *négykézláb* főnév a költő nyelvhasználatában („*négykézláb* mászik a bortól”, FÖv. 84), amely jelentése miatt nem tartozik a vizsgálathoz, ellentétben a költő által egybeírt *jobbkez*, *balkéz* szavakkal.

A második személyhez kapcsolódó *kéz* főnevek kontingenciái és értékállapotuk az alábbiak:

i.	PxSg2	{vezető} {jó} <i>Kezed</i>	ÉRTÉK
ii.	PxSg2	{vezetne} <i>kezed-en</i> {szeretettel}	ÉRTÉK
iii.	PxSg2	tartod <i>kezed-ben</i> fejed, mint a {részegek}	ÉRTÉKTELENSÉG
iiii.	PxSg2	<i>kezed</i> {tördelni}	ÉRTÉKTELENSÉG
v.	PxSg2	{jó} <i>kezed</i>	ÉRTÉK
vi.	PxSg2	{remekelő} <i>jobbkezed-et</i> [Sic!]	ÉRTÉK
vii.	PxSg2	{simogassa} bal{ <i>kezed-et</i> } [Sic!]	ÉRTÉK
viii.	PxSg2	{megismerjem} <i>kezed</i>	ÉRTÉK
viiii.	PxSg2	{jó} <i>kezed</i>	ÉRTÉK
x.	PxSg2	{gyúrt} 'alkotott' <i>kezed</i>	ÉRTÉK
xi.	PxSg2	{vezetne} <i>kezed-en</i>	ÉRTÉK
xii.	PxSg2	<i>kezed</i> a {szivedre tetted}	ÉRTÉK
xiii.	PxSg2	{átölelte} két <i>kezed</i>	ÉRTÉK
xiiii.	PxSg2	{szegény} <i>kezed-be</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
xv.	PxSg2	{Kinyújtod [ti. segítségért]} <i>kezed</i>	ÉRTÉK
xvi.	PxSg2	{szent} <i>kezed-be</i>	ÉRTÉK
xvii.	PxSg2	{Kicsiny} <i>kezed-be</i>	ÉRTÉK

i.	}	ÉRTÉK
ii.		
v.		
vi.		
vii.		
viii.		
viiii.		
x.		
xi.		
xii.		
xiii.		
xv.		
xvi.		
xvii.		

ii.	}	ÉRTÉKTELENSÉG
iiii.		
xiiii.		

A második személyhez kapcsolódó *kéz* 14:3 arányban többsége van az ÉRTÉK kontingenciáknak voltaképp a szokásos kapcsolatok miatt (*jó, kicsi, remekelő, simogató, szent*), amelyek előfordulása természetesnek vehető, minthogy a beszélő általa tisztelt, szeretett személyhez szól. A ÉRTÉKTELENSÉG megjelenése nem a megszólított személy, hiszen a szövegmű önmegszólító versnek tartható.

Harmadik személyhez kapcsolódó (egyes számú birtokos személyragos = PxSg3) *kéz* adat és kontingenciája, valamint értékállapota az alábbi:

i. PxSg3 Hagyjatok meghalni engem,

Nem hallottátok esdeklő szavam,

{nem [fogtátok meg]} a {fuldokló} *kezét*

Ő nem vettétek kézbe haldokló szívem (Halotti zsoltár – Ny. 1913. I, 919).

ii. PxSg3 S míg a munkába merültél, {simogassa} ő a {gyereked} *kezevel*

Az asztalon kinyújtott balkezedet! (Óda Móricz Zsigmondhoz – Váln. 13–4).

i. PxSg3 {nem [fogtátok meg]} a {fuldokló} *kezé-t*

ÉRTÉKTELENSÉG

ii. PxSg3 {simogassa} ő a {gyereked} *kezé-vel*

ÉRTÉK

Az i. számjelű szövegdarab narratív értéke szerint voltaképpen a költő énről szól, ám a grammatikai személy Sg3.

A több személyhez kapcsolódó (PxPl3) *kéz* főnév a következő:

i. PxPl3 Ám egyes könnyű, dajna nők, mint akik mit se hallanának,

Ajkukat megnedvesíték nyelvecskéikkel és úgy néztek körül...

A fürtjeik, akár a felhők, bodrosak s {tevékeny} {kis} *kezük* {remeg}... (Levél

Oidiposz haláláról – Ny. 1934. I, 297.)

Ez az adat a szövegvilágban ellentétes értékű kontingenciájú:

PxPl3 {kis} *kez-ük* remeg

ÉRTÉK

{tevékeny} ↔ {remeg}

PxPl3 *kez-ük* {remeg}

ÉRTÉKTELENSÉG

2.4. A *homlok* főnévnek az ÉrtSz.-ban két jelentésleírása illeszthető a költő szóhasználatához, az egyik: „**1.** (*Bonc*[tan]) A koponyának elülső, a hajzat, a szemöldökök és a halántékok általt határolt része. *Alacsony, boltozatos, magas* ~. **||a.** Ennek bőrrel borított külső felülete. *Barázdás, ráncos, sima* ~. A költői oeuvre-ben előforduló adatok:

1. i. PxSg1 Használd *homlokomat* {zsámolyodúl}, tobzódj a királyi díszben [...] (Óda pártfogómhoz! – Ny. 1909. II, 300.)

1.||a. ii. xSg2 [...] Jupiternek s kilenc holdjának sem örülnél, ha lejönne a kutadhoz inni?

S {meg se rezzene} {ostorhasított} *homlokod?* (A Mississippi – Ny. 1928. I, 507.)

1. iii. PxSg2 S te mindeközben alszol s *homlokod* köríti {gyenge csillogás}.
(A mélyen alvó – FVálv. 36–7.)

1.||a. iiiii. PxSg2 S az út mentén köszöntik őt a fák
S örökre búcsút int az égnek kósza népe,
Körülrepdesvén {sáppadt} *homlokát*... (Útra kelni, messzi menni... – FVálv. 125.)

1. v. PxSg1 [...] S ó {lány} {légi} kéz, mely {végigsimított} *homlokomat* [...]
(Egy hellenista arab költő búcsúverse – FÖv. 91.)

1. vi. PxSg3 [...] – vedd a Libanon
Ős cédrusát, e háromezer éves szüzet, aki türelmes pártájával hajladoz a szél-
ben, – vedd {remekszép koronával} {díszes} *homlokát*... (Óda Helikon
magyarjaihoz! – FÖv.⁴ 315–6.)

1. vii. PxSg3 Emlékszel-e a régi napra
Szőke {csillag} volt *homlokán* (Tóth Árpádhoz – FTn. I, 257.)

1. viii. PxPl1 [...] Kétoldalt csurog le *homlokunkról*
A {fény}... a {vér}... (A napimádás éneke – FTn. I, 330–1.)

A másik jelentésleírás: „**2.** (átv[itt értelemben]) Ez a testrészt mint bizonyos érze-
lem kifejezője. *Borús, gondterhelt, nyílt ~.*” Az ehhez tartozó előfordulások:

2. i. PxSg1 Pártfogóm[,] ím szörnyű hálától görnyedten
Hajolok lábaidhoz és kérlek
Töröld {cipőd sarát} {fenkölt} *homlokomhoz!* (Óda pártfogómhoz! – Ny. 1909.
II, 300.)

2. ii. PxSg2 Hős, szívem szakad: ki látom {drága} *homlokod* [...] (Naenia egy hős
halálára – Ny. 1910. I, 158.)

2. iii. PxSg2 [...] Ó mért borúlt ma el {dicső}, {szép} *homlokod?* (Kérés a hatal-
masokhoz: epilógus – Ny. 1910. I, 160.)

2. iiiii. PxSg2 [...] megóva {fénykoszorúdat} {vajszinű} *homlokodnak* övén
Dédelget tekintetem[,] alvó! (A mélyen alvó – Ny. 1924. I, 606.)

2. v. PxSg2 [...] S mint a felhő, amely megűli hegyét, a {borúlat} is oly {nagy}
volt *homlokodon*. (A jelenés – FÖv. 19–20) [*{nagy borúlat}].

2. vi. PxSg2 [...] {Bús} gondolataim, akár az örkdők, az őrző csillagok, úgy áll-
janak majd *homlokod* fölött... (Óda Helikon magyarjaihoz! – FÖv.⁴ 315–6.)

Az ÉrtSz.-ban 1. és 1.||a. jelentésű *homlok* főnevekhez kapcsolható értékálla-
potok:

1. i. PxSg1	Használd <i>homlokom-at</i> {zámolyodúl}	ÉRTÉKTELENSÉG
1. a. ii. PxSg2	{meg se rezzene} ostorhasított <i>homlokod</i>	ÉRTÉK
1. a. iii. PxSg2	{ostorhasított} <i>homlokod</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
1. iii. PxSg2	<i>homlokod</i> köríti {gyenge csillogás}.	ÉRTÉK
1. a. v. PxSg3	{sáppadt} <i>homloká-t</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
1. vi. a PxSg1	{lágý} légi kéz, mely végigsimítottad <i>homlokom-at</i>	ÉRTÉK
1. vi. b PxSg1	lágý {légi} kéz, mely végigsimítottad <i>homlokom-at</i>	ÉRTÉK
1. vi. g PxSg1	lágý légi kéz, mely {végigsimítottad} <i>homlokom-at</i>	ÉRTÉK
1. vii. a PxSg3	vedd {remekszép koronával} díszes <i>homloká-t</i>	ÉRTÉK
1. vii. b PxSg3	vedd remekszép koronával {díszes} <i>homloká-t</i>	ÉRTÉK
1. viii. PxSg3	{csillag} volt <i>homloká-n</i>	ÉRTÉK
1. viiii. a PxP11	<i>homlokunk-ról</i> A {fény}... a vér	ÉRTÉK
1. viiii. b PxP11	<i>homlokunk-ról</i> A fény... a {vér}	ÉRTÉKTELENSÉG

Az értékállapotok rendje a *homlok* személyhez kapcsolásával:

1. vi. a PxSg1	}	ÉRTÉK
1. vi. b PxSg1		
1. vi. g PxSg1		
1. a. ii. PxSg2	}	ÉRTÉK
1. iii. PxSg2		
1. vii. a PxSg3	}	ÉRTÉK
1. vii. b PxSg3		
1. viii. PxSg3		
1. i. PxSg1	}	ÉRTÉKTELENSÉG
1. a. iii. PxSg2		
1. a. v. PxSg2		ÉRTÉKTELENSÉG
1. viiii. a PxP11		ÉRTÉK
1. viiii. b PxP11		ÉRTÉKTELENSÉG

Az ÉrtSz. 1. és 1.||a. jelentésű *homlok* értékállapotaiban 9 : 4 arány van az ÉRTÉK csoportjának javára.

Az ÉrtSz.-ban 2. jelentésű *homlok* főnevekhez kapcsolható értékállapotok, amelyek közül csupán egy szöveghelyen van kétszer a költői énhez kapcsolva a szó, a többi, vagyis hat adat második személyhez:

2. PxSg1	Töröld {cipőd sarát} fenkölt <i>homlokom-hoz</i>	ÉRTÉKTELENSÉG
2. PxSg1	{fenkölt} <i>homlokom-hoz</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{drága} <i>homlokod</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{dicső}, szép <i>homlokod</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{szép} <i>homlokod</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{fénykoszorúdat} vajszinű <i>homlokod-nak</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{vajszinű} <i>homlokod-nak</i>	ÉRTÉK
2. PxSg2	{Bús} gondolataim [...] <i>homlokod</i> fölött	ÉRTÉK
2. PxSg2	a {borúlat} is oly {nagy} volt <i>homlokod-on</i>	ÉRTÉKTELENSÉG

Az ÉrtSz. 2. jelentésű *homlok* főneve mellett 6 ÉRTÉK-kontingencia ellenében 2 ÉRTÉKTELENSÉG van csupán. – Az előző jelentéscsoport adatai szintén az ÉRTÉK-együttelfordulások többségét mutatták. Mindkét adathalmazban a szövegtartalom szolgálatában jelennek meg az értékállapotok.

2.5. A *szív* főnév előfordulásainak (és így kontingenciaviszonyainak) nagy száma e helyen nem taglalható, a bevezető részben említett könyvből azonban érdemes a (különböző jelentésű) *szív* jelzőit mint kontingenciákat bemutatni.

A szövegkörnyezetben a *szív* főnév, amely a költő szóképalkotási rendszerének része többnyire metaforaként vagy metonímiaként (l. Büky 1989: 90–3), értékállapot szerint az ÉRTÉK képviselője, amint számos jelzője mutatja: *apró, áradozó, bízó, dalos, ellágyuló, érzékenyke, finom, hű, iffabb, jó, kipróbált, könnyű* (háromszor), *lankadó, meleg, régi* (kétszer), *teli, vágó*. Az ÉRTÉKTELENSÉG minősítését hordozzák a *szív* következő kontingenciái: *ámuldozó, béna, elbágyadt, elfáradt* (háromszor), *elnehezült, fájó, megtört, néma, nyüves, öreg, remegő, reszkető, sáros, sebes, szenvedő, szomorú, tört* (kétszer). Figyelemre méltó: a kétféle értékállapot egyenlő számban fordul elő. A *szív* főnév jelzői a lehangoltság, a spleen, illetőleg a mindebből való érzelmi fölszabadulás hordozói. Ez a jelzőhalmaz és más együttelfordulások a költői én lelkiállapotának és az érzelmekről alkotott nézeteit segítenek megérteni implicit információként. A *szív* főnév mint az értékek hordozója és mint az érzékenység megjelenítője más költőknél is gyakori, így például Ady verseiben (Király 1982: II, 23–6, 70 et passim), Juhász Gyula lírájában 597 előfordulása van (Benkő 1972: *szív* a.), Radnótiéban 61 (Beke 2009: *szív* a.).

3. A vizsgálatba vont szóanyag mellett álló kontingenciák ÉRTÉK-re és ÉRTÉKTELEN-re átfordított viszonyai 57:25, illetőleg a ||i. PxSg3 *kéz*|| adat értékállapotértelmezésével 57:24 arányúak. A szövegátfedések miatti kontingenciaismétlődéstől, az értékmegállapítás esetleges hibáitól eltekintve is láthatni, hogy bő

kétszeres az ÉRTÉK-kontingencia az ÉRTÉKTELENSÉG-nek megfeleltethető együttlőfordulásokhoz képest. Ez – legalábbis a *test*, a *nyak*, a *kéz* és a *homlok* esetében – az embernek mint corpusnak a megbecsülésére utal; ezt fogalmazza meg az „Ó mikor lesz, hogy kezemben tiszta könyv | *S testben*, lélekben tisztán, miként a gyűrű, | Kilépek majd a napsütötte útra én [...]” (főntebb már idézett) szövegrész.

Az értéktelenséget jobbra a lelkiállapotokat szemléltető a nyelvi anyag – mint például a jelzők: *beteg, dúrva, gyengéd; hideg, rongy, sovány; szegény* –, hasonlóképpen az értéket társítható kontingenciákhoz – igei példákkal: *kortyant, mos, nyújt, simogat, végigsimít* –, ezeket a lelkiállapotokat a szövegtartalom tartalmazza, és voltaképpen ezekhez a tartalmakhoz illeszkednek a kontingenciák. A *szív* főnév használata során a kontingenciahalmaz több, nyelvileg ki nem fejezett híranyagot tartalmaz. A *szív* melletti lévő jelzőhalmaz használati viszonyai bizonyos stílusérték-jelenséggel járnak, amely Füst Milán egyéni stílusjellemzője (Büky 1989: 213).

SZAKIRODALOM

- Antal László 1976. *A tartalomelemzés alapjai*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Beke József 2009. *Radnóti-szótár – Radnóti Miklós költői nyelvének szókészlete*. Argumentum, Budapest.
- Benkő László 1972. *Juhász Gyula költői nyelvének szótára*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Büky László 1989. *Képköltés és képrendszer Füst Milán és Karinthy Frigyes költői nyelvében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Büky László 1998. Látomások Füst Milán költői nyelvében. In: Pócs Éva (szerk.): *Eksztázis, álom, látomás. Vallásantropológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó, Budapest – University Press, Pécs (Tanulmányok a transzcendensről I.), 509–20.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza–Országh László főszerk. 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FEIm. = Füst Milán 1921. *Az elmúlás kórusa*. Amicus Kiadás, h. n. [Budapest].
- FÖv. = Füst Milán 1969: *Összes versei*. Magvető, Budapest.
- FÖv.⁴ = Füst Milán 1988: *Összes versei*. Magvető, Budapest (IV., bővített kiadás).
- FTn. = Füst Milán 1999. *Teljes napló I–II*. Fekete Sas, Budapest.
- FVáln. = Füst Milán é. n. [1913 ~ 1914]. *Változtatnod nem lehet – Verseik* (Modern Könyvtár 333–339. sz., Szerkeszti Gömöri Jenő). Az Athenaeum R.-T. kiadása, h. n. [Budapest].
- FVáln. = Füst Milán é. n. [1934]. *Válogatott versei* (Füst Milán műveinek gyűjteményes kiadása I). Nyugat Kiadás, h. n., [Budapest].
- Hoppál Mihály–Jankovics Marcell–Nagy András–Szemadam György 1990. *Jelképtár*. Helikon, Budapest. (Curiositas III.)
- Károly Sándor 1970. *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Király István 1982. *Intés az őrzőkhöz – Ady Endre költészete az első világháború éveiben I–II*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Krippendorff, Klaus 1993. *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest. [Eredetije 1980.]
- Levý, Jiří 1965. Die Theorie des Verses – ihre mathematischen Aspekte, in Kreutzer, Helmut – Ruhl Gunzenhäuser (eds.): *Mathematik und Dichtung*. München, Nymphenburger, 211–32.
- Levý, Jiří 1971. Generativ Poetik. In: Jens Ihwe (ed.): *Literaturwissenschaft und Linguistik – Ergebnisse und Perspektiven I–III*. Athenäum, Frankfurt, 924–37.
- Mistrík, Jozef 1967. Egzakt módszerek a stilisztikában. In: Szépe György (szerk.): *A nyelvtudomány ma*. Gondolat, Budapest, 1973, 461–80.

Ny. = Nyugat, 1908–1941.

Pál József–Újvári Edit szerk. 1997. *Szimbólumtár*. Balassi Kiadó, Budapest.

Terestyéni Ferenc 1957. Georges Matoré: Méthode en lexicologie – A lexikológia módszeréhez. *Magyar Nyelv* 53: 298–307.

Terestyéni Ferenc 1962. A leíró jelentéstan kérdéseire és módszeréhez (1–2). *Magyar Nyelv* 58: 173–82, 326–35.

Trier, Jost 1931. *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstande*. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes I. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts, Winter, Heidelberg.

ÚMTsz. = B. Lőrinczy Éva főszerk. 1979–2010. *Új magyar tájszótár* I–V. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Vargha András 2000. *Matematikai statisztika*. Pólya Kiadó, Budapest.

Büky László

ny. egyetemi tanár
Szegedi Egyetem

SUMMARY

Büky, László

Contingencies and value states of bodies/body parts in the poetic diction of Milán Füst

In Milán Füst's lyrical poetry, the objective designation of the human body and its parts can be said to occur frequently, due to the fact that social consciousness associates certain properties with the human body or parts of it. The poet is either unable or unwilling to abstract away from these properties, or else he wishes to capitalise on the possibilities yielded by such associated properties. The paper discusses occurrences of *test* 'body', *nyak* 'neck', *kéz* 'hand', and *homlok* 'forehead' in Füst's poems, their relationships with persons referred to in those poems, and their use for VALUE vs. VALUELESSNESS, on the basis of quantitative and qualitative factors of their contingencies.

Keywords: poetic diction of Milán Füst, names of body parts in poetic language, contingency, value states

Hogyan érzékeljük a stílust?

Szlang kifejezések vizsgálata percepció és produkció szempontból

Bevezetés

Régóta ismert az a mondás, hogy a beszélőt jól jellemzi beszédmódja, stílusa, az, hogy milyen szavakat, milyen formában használ mondanivalója közlésére. Beszédknek kétségtelenül a tartalma a legfontosabb. Ám az sem közömbös, milyen nyelvi formába öntjük ezt, hiszen a legjobb, legkiválóbb tartalmat is tönkretelheti például a rossz mondatszerkesztés vagy a helytelen szóválasztás. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyszerű hétköznapi kommunikációs szituációk sikerességét vagy sikertelenségét meghatározza a szituációhoz illő nyelvi elemek kiválasztásának és elrendezésének a módja, vagyis a beszélt és/vagy írott szöveg stílusa. A stílus – mint nyelvi kifejezőmód – választás és elrendezés eredménye (Szath-